

NÉPHADSEREG VAGY A NÉP HADSEREGE? A KARINTIAI VOLKSWEHR ALAKULATOK TÁRSADALMI HÁTTERE 1918–1919-BEN

Az emberek viselkedése a háborúban már igen régóta foglalkoztatja mind a humán-, mind a társadalomtudományok művelőit. Rengeteg kutatás kereste már a választ, hogy az emberek miért döntenek úgy, hogy fegyvert ragadnak, és kockáztatják az életüket a harcmezőn.¹ Erről a témáról sokáig a legkevesebbet éppen a legilletéke-sebbnek tűnő, de az új megközelítésekkel szemben általában meglehetősen zárkózott hadtörténészek írtak.² Egészen az elmúlt néhány évtizedig a legtöbb szerző az emberek döntését általában politikai-ideológiai meggyőződésükkel magyarázta. Míg a hagyományos nemzeti történetírások jobbra a hazaszeretetet tekintették döntő tényezőnek, addig a marxista történészek leginkább az osztályöntudat fontosságát hangsúlyozták.³

A „kisemberek” motivációjának részletesebb vizsgálatára először csak az 1980-as években került sor, amikor a „new military history” iskolához tartozó szerzők más társadalomtudományok – legfőképpen a szociológia – módszereit átvéve igyekeztek megérteni a közkatonák viselkedését az egyes konfliktusokban.⁴ Ezek a kvalitatív és kvantitatív módszerekkel folytatott kutatások kimutatták, hogy a számos nemzeti emlékezetben mitikus szerepet játszó „háborús lelkesedés” általában csak egy kicsi és viszonylag jól körülhatárolható csoportra volt jellemző.⁵

¹ Az erőszakról és a háborúról szóló társadalomtudományi gondolkodás történetét lásd: Malešević, Siniša: *The Sociology of War and Violence*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

² Lásd erről: Hughes, Matthew–Philpott, William J. szerk.: *Palgrave Advances in Modern Military History*. New York, Palgrave Macmillan, 2007.

³ Krüger, Christine G. – Levsen, Sonja szerk.: *War Volunteering in Modern Times: From the French Revolution to the Second World War*. Houndmills-Basingstoke–New York, Palgrave Macmillan, 2011. 2–7. Természetesen ez a két magyarázat nem zárta ki egymást. Lásd például: Liptai Ervin: *Vöröskatonák előre!* Budapest, Zrínyi, 1979. 136.

⁴ Bourke, Joanna: „New Military History”. In Hughes, Matthew–Philpott, William J.: *Palgrave Advances in Modern Military History*. New York, Palgrave Macmillan, 2007.

⁵ A francia forradalmi háborúk esetében lásd: Forrest, Alan: *Conscripts and Deserters. The Army and French Society During the Revolution and Empire*. Oxford, Oxford University Press, 1989.

Míg az 1990-es és a 2000-es évek elején íródott művek zöme az első világháborúra koncentrált, az elmúlt időszakban egyre nagyobb figyelem jut a nagy világgégest követő, kelet- és közép-európai határkonfliktusokra is.⁶ A kérdéssel foglalkozó legújabb szakirodalom igyekszik meghaladni a térség történetírásaiban mind ez idáig domináns, nemzetközpontú szemléletet, amely általában szembeállítja a „birodalmi”, ezért automatikusan „idegen” célokért vívott első világháborút a nemzeti érdekekért zajló és ezért „igazságos” 1918–1919-es határkonfliktusokkal. A kortárs szerzők ezzel szemben jobbra a nagy háború szerves részeként értelmezik az eseményeket, és elsősorban a folytonosságokra és nem a különbségekre helyezik a hangsúlyt.⁷

Az egyik legfontosabb ilyen, a német szélsőjobboldal számára mitikus jelentőséggel bíró határkonfliktus az 1918–1919-es karintiai Abwehrkampf volt.⁸ A három különböző szakaszban (1918. december 15. – 1919. január 14., 1919. április 28 – május 7., 1919. május 28. – június 6.) zajló összecsapásokban összesen majdnem 1000 osztrák és délszláv katona vesztette életét. A harcok nyomán a terület déli részének hovatartozásáról 1920 októberében népszavazást írtak ki, amelyen a lakosság 59 százaléka Ausztria mellett tette le a voksát.⁹

Az Abwehrkampf történetének feldolgozása már nem sokkal a fegyverek elhallgatása után elkezdődött. A két világháború közötti Ausztriában – a kor hideg polgárháborús légkörének hatására – két egymással szembenálló értelmezés alakult ki. Az első, és a mai napig legmeghatározóbb, az 1920-as években Martin Wutte írásai nyomán létrejövő német-nemzeti irányzat volt, amely a háborút egy társadalmi osztályokon átívelő dicsőséges karintiai szabadságharcként mutatta be. Míg az 1930-as évek közepéig ezek a szerzők zömében a tartomány erős függetlenségi hagyománya-

---

Az első világháborúról pedig Verhey, Jeffrey: *The Spirit of 1914: Militarism, Myth, and Mobilization in Germany*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006.; Ziemann, Benjamin: *Front und Heimat: ländliche Kriegserfahrungen im südlichen Bayern 1914–1923*. Essen, Klartext, 1997. illetve az Egyesült Királyságról: Braybon, Gail: *Evidence, History and the Great War. Historians and the Impact of 1914–18*. New York, Berghahn. és Watson, Alexander: *Voluntary Enlistment in the Great War. A European Phenomenon?*, In: Krüger, Christine G.–Levsen, Sonja szerk.: *War Volunteering in Modern Times: From the French Revolution to the Second World War*. Houndmills-Basingstoke–New York, Palgrave Macmillan, 2011.

⁶ Gerwarth, Robert – Horne, John: *War in Peace: Paramilitary Violence in Europe after the Great War*. Oxford, Oxford University Press, 2012.

⁷ Lásd például: Eichenberg, Julia: „Consent, Coercion and Endurance in Eastern Europe” és Böhler, Jochen: *Generals and Warlords, Revolutionaries and Nation State Builders*. In: Böhler, Jochen–Borodziej, Włodzimierz–von Puttkamer, Joachim: *Legacies of Violence: Eastern Europe's First World War*. München, Oldenbourg, 2014.

⁸ A szélsőjobboldali mitológiában betöltött szerepéről lásd ugyanitt Gerwarth, Robert: *Fighting the Red Beast: Counter-Revolutionary Violence in the Defeated States of Central Europe*.

⁹ Mind ez idáig az Abwehrkampf legrészletesebb leírását lásd Martin Wutte először 1922-ben megjelent művében. Wutte, Martin: *Kärntens Freiheitskampf*. Klagenfurt, Kleinmayr, 1922.

ira helyezték a hangsúlyt, addig az Anschluss után a németység 1918–1919-ben szerzte Kelet-Európában folytatott létharcának egyik állomásaként mutatták be az eseményeket.¹⁰

A nemzeti történészekkel szemben a 20-as évek végén kialakult egy jóval kisebb hatású szociáldemokrata irányzat is. Ők az Abwehrkampfot egyfajta forradalmi osztály- és szabadságharcnak ábrázolták, ahol a modern haladó Osztrák Köztársaság aratott fényes – és történelmileg szükségszerű – győzelmet az elnyomó militarista délszláv királysággal szemben.¹¹

Az 1945 utáni osztrák szakirodalomban ugyan – több egymást követő hullámban – heves viták alakultak ki az Abwehrkampf megítélésével kapcsolatban, azonban ezek az írások jobbra a diplomáciai eseményekre koncentráltak és kevésbé foglalkoztak a konfliktus katonai vonatkozásaival. Az ekkor megjelenő hadtörténeti munkák nem sok újat tettek hozzá a két világháború közötti szakirodalom megállapításaihoz. A legfőbb változás abban állt, hogy most már elsősorban „összosztrák” győzelemként próbálták bemutatni a harcokat, igyekeztek valamiféle konszenzust találni az 1930-as évek két erősen különböző értelmezése között. A katonai események modern megközelítéseket használó kritikai elemzésére azonban mind a mai napig nem került sor.¹²

Jelen tanulmányommal ezt a hiányt szeretném – legalábbis részben – pótolni, még hozzá úgy, hogy kvantitatív módszerekkel megpróbálom igazolni, illetve cáfolni a szakirodalom mozgósítással kapcsolatos legfontosabb állításait. Munkámat két nagy kérdés köré csoportosítottam. Az első fejezetben a hadsereg felállításának folyamatát vizsgálom, kitérve az 1918. novemberi háborús kimerültség és a decemberi nagy lelkesedés mítoszára. A tanulmány második részében az osztrák hadtörténetírás által az elmúlt száz évben megfogalmazott öt toposzra reflektálva bemutatom a haderőbe belépő katonák társadalmi hátterét.

¹⁰ Uo. és Perkonig, Josef Friedrich szerk.: *Kampf um Kärnten 1918–1920*. Klagenfurt, Kollitsch, 1930. (A továbbiakban: Perkonig 1930); Steinacher, Hans: *Sieg in deutscher Nacht: ein Buch vom Kärntner Freiheitskampf*. Wien, Wiener Verlag, 1943. (A továbbiakban: Steinacher 1943.)

¹¹ Lásd például: Lager, Hans: *Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten: 1918–1920*. Klagenfurt, Verlag der Sozialdemokratischen Landesparteivertretung Kärntens, 1930. (A továbbiakban Lager, 1930.)

¹² Lásd például: Steinböck, Erwin: *Die Volkswehr in Kärnten: Unter Berücksichtigung des Einsatzes der Freiwilligenverbände*. Wien–Graz, Stiasny, 1963. (továbbiakban: Steinböck, 1963.). Glaubauf, Karl: *Die Volkswehr 1918–1920 und die Gründung der Republik*. Wien, Stöhr, 1993.

FORRÁSOK ÉS MÓDSZER

A munkám során alapvetően kétféle forrástípusra támaszkodhattam. A karintiai katonák mozgósításának és társadalmi hátterének vizsgálatához a bécsi Archiv der Republikban őrzött katonai belépési lapokat (Evidenzblätter és Personalblätter) használtam fel.¹³ Ezek a dokumentumok összesen öt, önkéntesekből felállított Volkswehr-zászlóalj (az 1., 3., 8., 10., és a 8. Vadász-zászlóalj) állományának adatait tartalmazzák. Munkám során összesen 1342 ezekben az egységekben szolgáló katona adatait használtam fel. Sajnos az egyes alakulatok nyilvántartásai közel sem egyforma részletességgel készültek. A legtöbb adat két alakulatról, az egykori 1. k. k. Gebirgsschützen-Regiment utódjaként létrejött 1. klagenfurti Volkswehr-zászlóaljról és a tartomány nyugati részén újonnan létrehozott 10. wolfsbergi Volkswehr-zászlóaljról maradt meg.

Azért, hogy a belépési lapokból nyert információkat megfelelő kontextusban lehessen értelmezni, az eredményeimet a legtöbb esetben az 1910-es népszámlálás adataival vettem össze. Két okból sem az időben közelebb álló 1923-as összeírást használtam a tanulmányomhoz. Egyrészt utóbbi egy területében valamivel kisebb tartomány viszonyait tükrözi, másrészt pedig részletessége messze elmaradt a világháború előtti statisztikáktól.

A források sajnos nem tudnak teljes képet adni a karintiai osztrák haderőről. A harcokban ugyanis a reguláris Volkswehr mellett – bár kisebb számban – számos önvédelmi, úgynevezett Heimwehr alakulat is részt vett. Ezekről az egységekről azonban sajnos nem készült semmilyen összeírás.¹⁴ A források természetéből fakadóan a kutatás időkeretei is korlátozottak. Mivel a legtöbb belépési lap a karintiai katonai vezetés 1919. február 17-ei rendelete nyomán készült, a tavaszi és nyári állapotokról ezek nem szolgáltatnak kellő információt.

¹³ Österreichische Staatsarchiv, Archiv der Republik/Landesverteidigung, Volkswehr/ Landesbefehlshaber Kärnten Volkswehrbataillon 1. AE. 344. Evidenzblätter und Personalblätter der Mannschaften; Volkswehrbataillon 3. AE 373.; Volkswehrbataillon 8 AE 354.; Volkswehrkompanie der 8. Jäger AE. 358; Volkswehrbataillon 10 AE. 369. Personalblätter A-Z 139. A továbbiakban az egyes táblázatokban a Volkswehr alakulatokkal kapcsolatos adatok ezen levéltári állagokból származnak.

¹⁴ Részletesen lásd erről: Steinböck 1963. 79. Az öt általam vizsgált alakulat szenvedte el a Volkswehr háborús veszteségeinek 45%-át.

A HÁBORÚS KIMERÜLTSGTŐL A NÉPFELKELÉSIG. A KARINTIAI MOZGÓSÍTÁS KRONOLÓGIÁJA

A karintiai Abwehrkampffal foglalkozó osztrák irodalom a lakosság harci kedvével kapcsolatban – vagyis, hogy az emberek mekkora hajlandóságot mutattak a hadseregbe történő belépésre – politikai nézetektől függetlenül viszonylag egységes álláspontot alakított ki.

Az 1918. november 1-től december elejéig tartó időszakot mind a német-nemzeti, mind a baloldali szerzők általában a „háborús kimerültség” időszakaként írták le. Marint Wutte szerint ezekben a napokban a wilsoni pontokba vetett bizalom és az antant haragjától való félelem megbénította a lakosságot, így senki sem próbált meg fegyverrel szembeszállni a betörő szláv csapatokkal szemben.¹⁵ Az 1930-as évek második felétől megjelenő erősebben nacionalista kiadványok ezzel szemben elsősorban a katonatanácsok és a szociáldemokrata párt bomlasztó tevékenységét tartották az általános hadsereg-ellenesség legfőbb okának.¹⁶ Abban mindegyik szerző egyetértett, hogy az emberek passzivitása december elejéig–közepéig eltartott, amikor a betolakodó jugoszlávok ellen egy általános erejű népfelkelés bontakozott ki. A váltás pontos idejéről és okáról azonban eltérnek az álláspontok. Wutte például Ludwig Hülgerth, Karintia katonai főparancsnokának véleményére támaszkodva elsősorban a szláv csapatok kegyetlenkedéseivel magyarázta a belépő katonák számának megemelkedését, és az igazi fordulatot a tartományi kormányzat decemberi 5-ei fegyveres ellenállás megkezdéséről szóló döntéséhez kötötte.¹⁷ Hans Steinacher ezzel szemben a december 15-ei grafensteini ütközetet tartotta a döntő pillanatnak. Szerinte – az ő vezetésével – ekkor a szlovén csapatok felett aratott első győzelem hatására ébredt fel a nép „természetes védekező képessége”.¹⁸ A szociáldemokraták ugyancsak a saját szerepüket igyekeztek kiemelni és a Landessoldatenrat november 29-ei pacifista politikát feladó határozatához kötötték a lakosság passzivitásának megszűnését.¹⁹ Ellentétben a népfelkelés kezdetével, a lelkesedés elmúlásával kapcsolatban már jóval egységesebb álláspontot képviselt a szakirodalom. Szinte mindegyik szerző egyetértett abban, hogy az 1919. január 14-én megkötött fegyverszünet

¹⁵ Wutte, Martin: *Kärntens Freiheitskampf*, 2. Kiadás. Weimar, Böhlau, 1943. 85–87. (A továbbiakban: Wutte, 1943.) A baloldali szerzők közül lásd például: Hellwig, Valentin: *Der Sonderfall: Kärntner Zeitgeschichte 1918–2004*. Klagenfurt–Wien, Mohorjeva /Hermagoras, 2005. 25.

¹⁶ Lásd például. Steinacher, 1943. 61–63.

¹⁷ Wutte, 1943. 157–158.

¹⁸ Steinacher, 1943. 83–84.

¹⁹ Lásd: Kluger, Robert: „Politische Gedenktage und die Kärntner Presse. 1918–1945.” In: Burz, Ulfried–Karner, Stefan szerk.: *Kärnten und die nationale Frage. 3. Politische Festtagskultur in Kärnten : Einheit ohne Einigkeit?*. Klagenfurt, Verlag Hermagoras / Mohorjeva, 2005. 28.

után a lakosság ismét olyan mértékű passzivitásba süllyedt, hogy a hadügyi vezetés kénytelen volt elgondolkodni a kötelező sorkatonai szolgálat ismételt bevezetéséről.²⁰

Sajnos – ahogy ezt a bevezető fejezetben is jeleztem – nem áll rendelkezésünkre elég adat arról, hogy a hadseregbe való belépésről az egész tartomány vonatkozásában képet kapjunk. A megmaradt források elsősorban Klagenfurt, illetve Wolfsberg környékére vonatkozóan szolgálnak hiteles információval. Ugyanezeket az értéket nem lehet automatikusan egész Karintiára kiterjeszteni, de arra azért alkalmasnak tűnnek, hogy a szakirodalomban megjelenő hangulatingadozásról (novemberi passzivitás, decemberi lelkesedés, január végi visszaesés) viszonylag pontos képet adjanak.

Az általam vizsgált november 1. és február 15. közötti időszakban összesen 734-en léptek be az öt tárgyalt Volkswehr-zászlóaljba (1/a. ábra). Ez a szám naponta átlagosan majdnem 7 katonát jelentett. A jelentkezések eloszlásából jól látszik, hogy a novemberi adatok egyáltalán nem tükrözik az általános hadseregellenes hangulatot. Összesen 280 önkéntest regisztráltak ebben a hónapban (a belépők közel 38%-át), közülük 234-en a hónap első három hetében csatlakoztak az alakulatukhoz. Ezzel szemben november 21-e után egy komoly visszaesés következett, amely egészen december utolsó napjaiig eltartott. Az adatok alapján látszik, hogy sem a karintiai kormányzat december 5-ei ellenállás megkezdéséről szóló döntése, sem a 15-ei grafensteni győzelem nem gyakorolt komoly hatást a belépésekre. A fellendülésre időben némileg eltolódva igazán csak január első napjaiban került sor, amikor az összes vizsgált periódust számolva a legtöbben, összesen 171-en jelentkeztek az öt különböző alakulatba. A számok a szakirodalom állításai közül a leginkább a januári visszaesést támasztják alá. Január 14-e után az új katonák száma valóban kevesebb, mint felére csökkent.

²⁰ Wutte, 1943, 164.; Hülgerth, Ludwig: Zusammenfassende Bericht des ehemaligen Landesbefehlhabers über die militärische Kärntner Landesverteidigung an das österreichische Staatsamt für Heereswesen vom 30. August 1919. *Carinthia*, 1935/2. sz. 160–161. (A továbbiakban Hülgerth, 1935) A sorkatonai szolgálat bevezetése körüli vitákról részletesen ír Suppan, Arnold: Die Stellenwert des kärntnerisch-slowenischen Grenzkonfliktes für die Wiener Regierung 1918–1920. In: Rumppler, Helmut–Altgeld, Wolfgang szerk.: *Kärntens Volksabstimmung 1920: wissenschaftliche Kontroversen und historisch-politische Diskussionen anlässlich des internationalen Symposiums Klagenfurt 1980*. Klagenfurt, Kärntner Druck und Verlagsgesellschaft, 1981. 191–195.

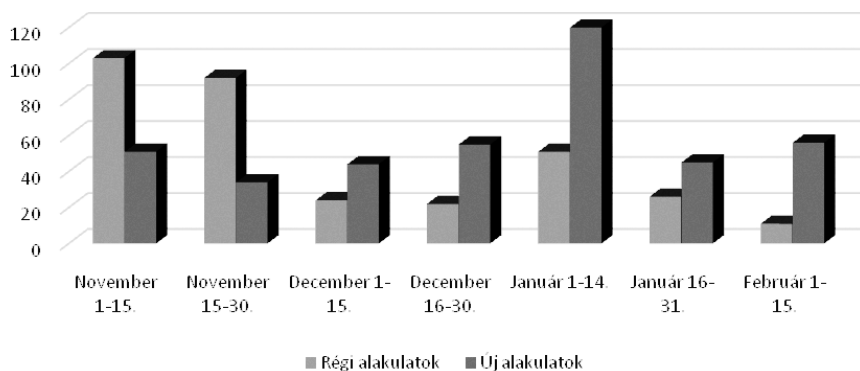
1/a. ábra

Belépők időbeli eloszlása Karintiában		
	Belépők száma	%
1918. november 1–15.	154	21
1918. november 16–30.	126	17
1918. december 1–15.	68	9
1918. december 16–31.	77	10
1919. január 1–14.	171	23
1919. január 15–31.	71	10
1919. február 1–15.	67	9
Összesen	734	100

Lényegesen árnyalja ezt a képet, ha külön-külön vizsgáljuk meg a régi k. u. k. ezredek utódjaként létrejövő egységeket (1. és 3. Volkwehr zlj. valamint a 8. vadászszázlólaj) és az újonnan felállított alakulatokat (8. és 10. zlj.) (1/b. ábra). Amíg ugyanis novemberben a katonák kétharmada még az előbbiekre lépett be, addig ez az arány december elejétől az utóbbiak javára fordult meg. A januári nagy lelkesedés ennek megfelelően elsősorban az új alakulatok létszámának drasztikus növekedését jelentette. A régi csapattesteknél is megfigyelhető egy komoly, a december végéhez képest 50%-os emelkedés, de ez az abszolút számokat nézve nem volt annyira jelentős (kb. 20 fő). Érdekes, hogy a január 14-ei fegyverszünet ebből a szempontból nem hozott komoly változást. Az új alakulatokba belépők elsöprő túlsúlya a hónap második felére állandósult, sőt februárban még tovább is növekedett.

1./b ábra

A belépők száma alakulatok szerint

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a katonák személyi lapjai alapján kijövő eredmények több ponton is különböznek a szakirodalom eddigi állításaitól. Az első és a legfontosabb eltérést a novemberi háborús kimerültség vonatkozásában tapasztaljuk. Kétségtelen ugyan, hogy az új egységek szervezése ekkor még lassan haladt, azonban az egykori k. u. k. ezredek alapjain létrejövő alakulatok személyi állományának zöme már ebben a hónapban belépett a Volkswehrbe.

A decemberi lelkesedéssel kapcsolatban is jóval árnyaltabb kép bontakozik ki a forrásokból. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a szakirodalomban döntő fordulatként megjelenő december eleji események (a grafensteini ütközet, a december 5-ei, az ellenállás megkezdéséről szóló döntés) nem gyakoroltak komoly hatást a katonák viselkedésére. A fellendülés sokkal inkább az év utolsó napjaiban meginduló harcok eredményeként elsősorban az újonnan felállított alakulatokra volt jellemző.²¹ Az adatok alapján ráadásul igen komoly regionális különbségeket találunk. Bár Klagenfurt előterében is sor került összecsapásokra, ez az ottani (főleg régi) egységekre jóval kisebb hatást gyakorolt, mint például a Wolfsberg környéki harcok a 10. Volkswehr-zászlóaljra.

Érdekes a helyzet a fegyverszünet utáni visszaeséssel kapcsolatban is. Ugyan a belépő katonák száma valóban kevesebb mint felére esett vissza, de ez az érték nagyjából megegyezett az összecsapások megindulása előttivel. Vagyis tulajdonképpen azt is mondhatjuk, hogy a havi 120 fő nagyjából a „normális” állapotokat tükrözi, és a novemberi és a januári kiugró értékek a visszatérő katonáknak és a harcok kitörésének voltak köszönhetőek.

A KATONÁK TÁRSADALMI HÁTTERE – KATONAI TAPASZTALAT, ÉLETKOR ÉS FOGLALKOZÁS

Ellentétben a lakosság „lelkesedésének” és „passzivitásának” viszonylag egységes leírásával, igen eltérő álláspontok alakultak ki a szakirodalomban arról, hogy milyen társadalmi csoportok viselték a harcok legnagyobb terhét. Az egyik legelterjedtebb változat Hans Steinacher nevéhez kötődik, aki szerint a katonák java az első világháborúban „férfivá érett” harcedzett veterán volt, akik között a lövészárkokban olyan erős kapcsolat jött létre, hogy képesek voltak a fegyveres ellenállás élére állni.²² Érdekes, hogy ezt – az elsősorban a német szélsőjobbaldalon megfogalmazott „Frontgemeinschaft-magyarozatot – a kortárs – politikailag inkább a szociáldemokraták-

²¹ Steinböck 1963. 73–75.

²² Steinacher, Hans: Der Kampf um Kärntens Freiheit. In: Perkonig, 1930. 41.

hoz kötődő – szakirodalom egy része is osztja. Andreas Moritsch majdnem ötven évvel Steinacher után szintén úgy vélekedett, hogy a visszailleszkedni nem tudó katonák vállalták a harcok oroszlánrészét.²³ Moritsch emellett – jó néhány emlékirat-szerzőhöz hasonlóan – kiemelte az első világháború alatti nacionalista propagandára érzékeny, de életkoruknál fogva még be nem hívott fiatalok magas számát az önkéntesek között.²⁴ A frontkatonák szerepének hangsúlyozásával szemben a szociáldemokrata párthoz kötődő írások igyekeztek a munkásság harcokban való részvételét előtérbe helyezni. A baloldali szerzők mindig kiemelték, hogy a győzelmet kivívó katonák elsősorban többsége ehhez a társadalmi csoporthoz tartozott.²⁵

A következő fejezetben a fenti három állítást fogom megvizsgálni, az öt egység állományához tartozó katonák korábbi katonai tapasztalatainak, átlagéletkorának és foglalkozásszerkezetének megvizsgálásával.

KATONAI TAPASZTALAT

A belépési lapokon a katonai tapasztalatra vonatkozó bejegyzések alátámasztják, hogy a jelentkezők többsége valóban háborús veterán volt. Sajnos pontos adataink csak az 1. és a 10. Volkswehr-zászlóaljról maradtak fenn, azonban a két egység esetében mindössze a katonák 13, illetve 23%-a esetében nem tudható, hogy szolgált-e korábban a Habsburg haderőben (2/a és 2/b. ábra). A Hans Steinacher által hangsúlyozott frontközösség elmélete – vagyis, hogy az alakulatok magja együtt szolgált a háborúban – részben szintén igazoltnak tűnik az adatokból. Ebben az esetben azonban ismét érdemes különbséget tenni a régi és az újonnan felállított egységek között. Az 1. Gebirgsschützen-Regiment utódjaként létrejövő 1. Volkswehr-zászlóalj állományának 55%-át átvette az elődjétől, ráadásul további 16% korábban más, szintén karintiai ezredekben (IR 7, FJB 8 és a Kärntner Freiwillige Schützen) szolgált. Ehhez képest az „előzmények” nélkül felállított 10. Volkswehr-zászlóalj legénysége jóval heterogénebb képet mutat. Az alakulat katonáinak közel negyede a korábban a Klagenfurtban és Grazban állomásozó 7. közös gyalogezred kötelékében

²³ Moritsch, Andreas: *Abwehrkampf und Volksabstimmung—Mythos und Realität* In uő. szerk.: *Austria Slovenica: die Kärntner Slovenen und die Nation Österreich ; Koroški Slovenci in avstrijska nacija*. Klagenfurt–Wien, Verlag Hermagoras/Mohorjeva, 1996. 64.

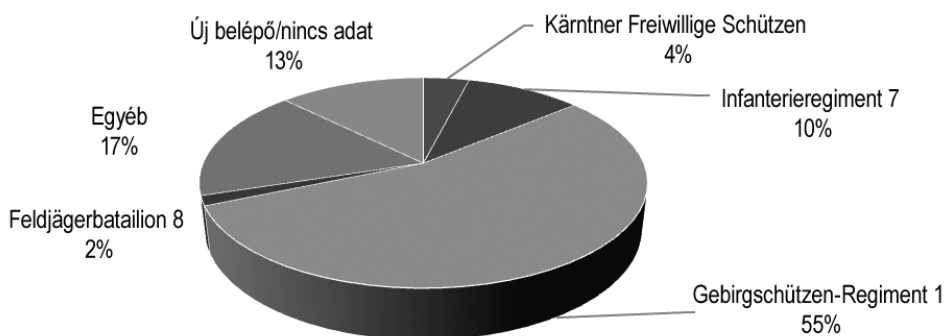
²⁴ Perkonig, 1930.; A háborús fiatalság szerepvállalásáról a két világháború közötti szélsőjobboldali mozgalmakban lásd: Reichardt, Sven: *Faschistische Kampfbünde : Gewalt und Gemeinschaft im italienischen Squadristismus und in der deutschen SA*. Köln–Wien, Böhlau, 2002.

²⁵ Lager, 1930. 10.; Hellwig, Valentin: *Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918–1920 : Mythen und Fakten*. Klagenfurt, 1993, Archiv der Kärntner Arbeiterbewegung. 29–30. (A továbbiakban Valentin, 1993.)

harcolt, míg az egyötöde (19%) az 1. 1. Gebirgsschützen-Regimentből lépett be az egységbe. Az állomány fennmaradó 57%-a azonban igen eltérő katonai előélettel került az ezredhez.

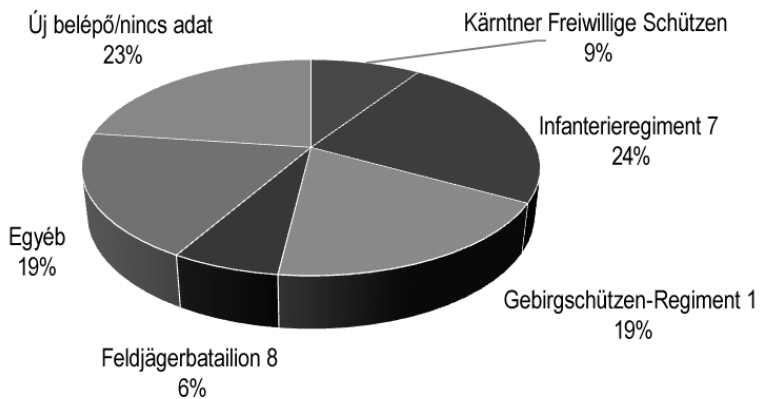
2/a. ábra

Az 1. Volkswehr-zlj. állományok eloszlása korábbi szolgálati hely szerint

2/b. ábra

10. Volkswehr-zlj. állományok eloszlása korábbi szolgálati hely szerint

ÉLETKOR

A belépési lapok alapján 949 katona születési dátumát lehetett beazonosítani. Az ő átlagéletkoruk összességében valamivel meghaladta a 27 évet, a legmagasabb az 1. Volkswehr zászlóaljé, a legalacsonyabb pedig az egykori Kärntner Freiwillige Schützen alapján létrejövő 3. Volkswehr-zászlóaljé volt (3. ábra).

3. ábra

A belépő katonák átlagéletkora Karintiában 1918-1919-ben						
Alakulat	1. zlj.	3. zlj.	8. zlj.	10. zlj.	8. vadász-zlj.	Összesen
Belépők száma	190	218	73	420	48	949
Átlagéletkor (év)	29,2	25,0	27,8	27,2	25,8	27,0

Sokkal pontosabb képet kapunk azonban, ha ezeket az adatokat a karintiai férfi lakosságon belüli arányokkal vetjük össze. (4. ábra). A könnyebb értelmezhetőség kedvéért ebben az esetben csak a leginkább érintett 1880 és 1904 közötti évfolyamokat vizsgáltam meg. A 4. táblázat adatai alapján egyértelműen kiderül, hogy az 1895 és 1900 közötti korosztályok (vagyis a 19 és 24 éves férfiak) majdnem kétszeresen felülreprezentáltak voltak a haderőben, míg az 1895 és 1889 között született társaik (24–29 évesek) aránya nagyjából megfelelt a tartományi átlagnak.

4. ábra

A férfi lakosság és a Volkswehr katonák százalékos megoszlása az 1880 és 1904 között születettek körében		
Születési év	Férfi lakosság (1910) ²⁶	Volkswehr katonák
1880–1884	15,5	8,4
1885–1890	20,9	12,9
1890–1894	19,0	24,1
1895–1900	21,6	44,0
1900–1904	23,0	10,5

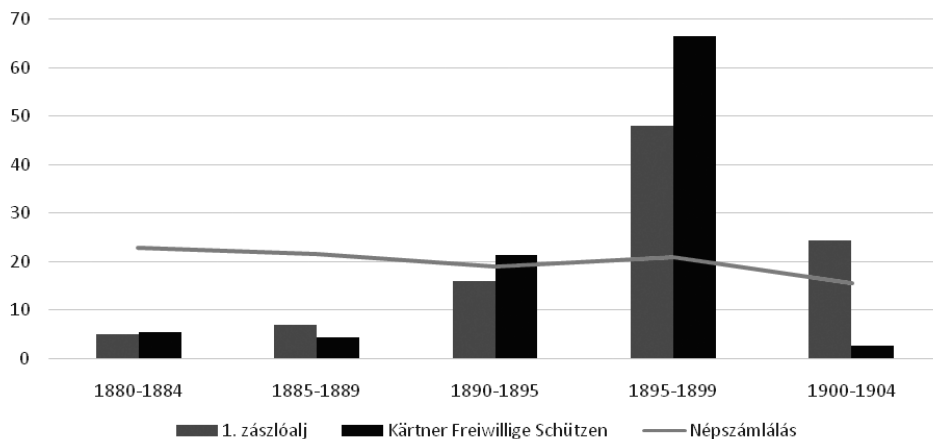
A kérdés természetesen az, hogy ez az életkori eloszlás mennyire volt csak a Kärntner Abwehrkampfbán résztvevő Volkwehrrre jellemző. Ezt a legjobban úgy tudhatjuk

²⁶ *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern* 1. köt. 3. füz. *Die Alters- und Familienstandsgliederung und Aufenthaltsdauer*. Wien, 1914, Karl Gerold's Sohn. 12.

meg, ha ezeket az adatokat összevetjük az azonos területen korábban felállított egységekkel is. Sajnos viszonylag kevés releváns forrás áll rendelkezésre, így a vizsgálatot kénytelen vagyok a 3. Volkswehr-zászlóaljra és elődalakulatára, a Kärntner Freiwillige Schützenre korlátozni. Utóbbi esetében sajnos nem maradtak meg a belépési lapok, ezért a már publikált első világháborús veszteségi statisztikákat használom a személyi állomány életkorának rekonstruálására.²⁷ Ahogy az 5. ábrából kiderül, az arányok a 25 és 39 év közötti évfolyamokat tekintve (1880–1895) igen hasonlóan alakultak. A különbség elsősorban abban mutatkozik, hogy a legfiatalabb korosztályok – amelyek nem nagyon vehettek még részt a világháborúban – nagyobb részben szolgáltak a Volkswehrben. Közel 25%-os arányuk majdnem egy tizeddel magasabb, mint a tartományi átlag. Mindehhez azonban hozzá kell tenni, hogy – ahogy az 4. ábrából is kiderült – a 3. Volkswehr-zászlóalj messze a legfiatalabb alakulat volt az összes 1918 után felállított egység közül. Ha a teljes képet nézzük, akkor ez az adat inkább kivételesnek tűnik.

5. ábra

Az 1. Volkswehr-zászlóalj és a Kärntner Freiwillige Schützen állományának átlagéletkora százalékos megoszlásban

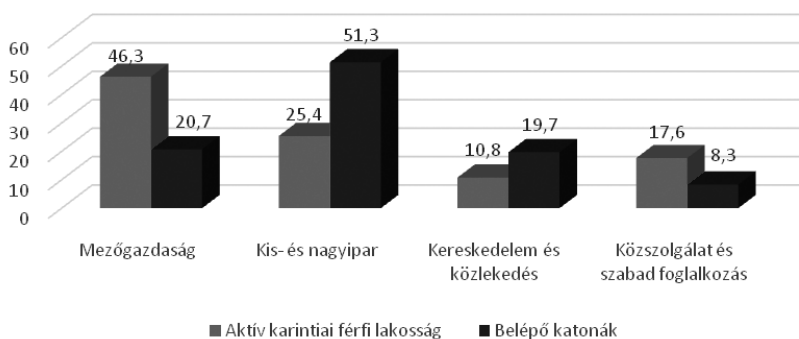
²⁷ Fankhauser, Hubert: *Freiwillige an Kärntens Grenzen: die Regimentsgeschichte der K. K. Kärntner Freiwilligen Schützen 1915 bis 1918*. Graz, 2008, Vehling. 195–207.

FOGLALKOZÁSSZERKEZET

Szerencsére a belépési lapok valamivel kevesebb mint kétharmada (832) rögzítette a jelentkezők polgári állását, így lehetőség nyílik ennek a kérdésnek a részletesebb vizsgálatára. A 6-os ábrából jól látható, hogy az alakulatok állományának több mint 50%-a kis- és nagyipari munkás, míg nagyjából 20-20 százalékuk mezőgazdasági és kereskedelmi–közlekedési dolgozó volt. Az önkéntesek fennmaradó kevesebb mint egytizede a hivatalnok, a szabadfoglalkozású értelmiségi, vagy a tisztviselő kategóriába tartozott. Az adatokból jól látszik, hogy míg az iparban, valamint a közlekedés és a kereskedelem területén dolgozók az 1910-es arányukhoz képest majdnem kétszeresen felülreprezentáltak voltak, addig a mezőgazdasági munkások száma jóval elmaradt tartományi átlaguktól.²⁸

6. ábra

A karintiai férfi lakosság és a belépő katonák foglalkozás szerinti megoszlása

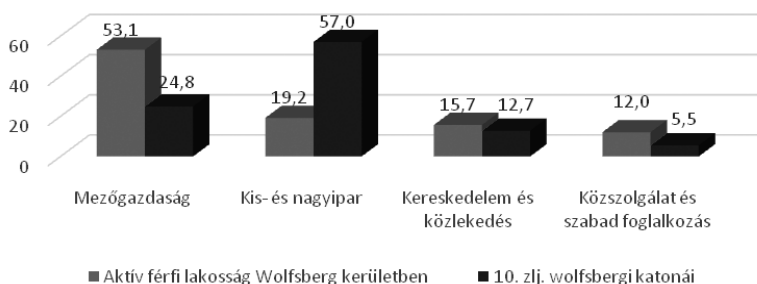

Ezek a számok ráadásul nem magyarázhatóak Klagenfurtnak, mint Karintia legnagyobb ipari városának a torzító hatásával. Ha például megvizsgáljuk az egyértelműen agár dominanciájú Wolfsberg kerületet, akkor szintén nagyon hasonló arányokat találunk (7. ábra.).

²⁸ *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern.* 3. kötet. 1. füzet. *Hauptübersicht und Besprechung der Ergebnisse.* Wien, Karl Gerold's Sohn, 1916. Tabelle XI. 95.

7. ábra

A wolfsbergi férfi lakosság és belépő a katonák foglalkozás szerinti megoszlása

FIATALOK, FRONTKATONÁK VAGY MUNKÁSOK? ÖSSZEFOGLALÁS

Az adatok alapján tehát részben igazoltnak látszanak a szakirodalom megállapításai. A belépők elsöprő többsége valóban háborús veterán volt, és közülük a legtöbben az 1914 és 1918 között behívott 21–25 éves korosztályból került ki. Ez azonban nem volt igazán különleges; nagyon hasonló arányokat találunk a korábban Karintiában mozgósított csapatok esetében is. A legtöbb visszaemlékezésben és a szakirodalomban is kiemelt figyelmet kapó „háborús ifjúság” szerepvállalásával kapcsolatban szintén érdemes fenntartásokat megfogalmazni. Az első világháborús részvételüknél természetesen nagyobb mértékben voltak jelen az egyes Volskwehr egységekben, (hiszen 1918 előtt még túl fiatalok voltak a behívóhoz), de számuk így is elmaradt az összlakossághoz viszonyított arányuktól. Az ifjúság kiemelt szerepe a visszaemlékezésekben feltehetően sokkal inkább az 1919 áprilisában felálló diákszászadoknak volt köszönhető.²⁹ Ezek az alakulatok a tényleges harcokban alig vettek részt, ugyanakkor jól illeszkedtek a fiatalság hősiességéről szóló – az első világháborúban német nyelvterületen különösen felerősödött – elbeszélési hagyományba.³⁰

²⁹ Trätting, Franz: Die Klagenfurter Studentenkompagnie. In: Perkonig, 1930. 145.

³⁰ Ennek legismertebb példája a németországi úgynevezett Langemarck mítosz. Lásd: Weinrich, Arndt: Kult der Jugend – Kult des Opfers. Der Langemarck-Mythos in der Zwischenkriegszeit. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 2009/4. 319–30.

A frontkatonák-közösségek fennmaradását kvantitatív módszerekkel természetesen csak korlátozott mértékben lehet megvizsgálni. Az adatok alapján azonban az elég egyértelműnek tűnik, hogy a folytonosság leginkább az egykori k. (u.) k. ezredek alapjain létrejövő egységeknél – ahol maga Hans Steinacher is szolgált – lehetett igazán jelentős. Az olyan új alakulatok, mint a 10. Volkswehr-zászlóalj esetében az állomány már jóval heterogénabb képet mutatott, így ezeknek a közösségeknek a kiemelt szerepe is jóval kevésbé tűnik valószínűnek. A munkásság – abszolút és viszonylagos – dominanciáját szintén igazolják az adatok. Ez ráadásul nemcsak a fővárosra, hanem a vidéki területekre is igaz volt. A statisztikák alapján tulajdonképpen mind a szociáldemokrata, mind a német nacionalista szerzők állításai helyesnek bizonyultak: a Volkswehr állományának zöme láthatóan ipari munkás frontkatonákból állt.

KONSZENZUSOS ÜGYEK: NEMZETISÉGI HOVATARTOZÁS ÉS A VESZÉLYEZTETETT TERÜLETEK KÉRDÉSE

Amíg a katonák társadalmi hátterét tekintve komoly különbségeket találunk az egyes szerzőknél, az állomány nemzetiségi összetételével és tartományon belüli eloszlásával kapcsolatban viszonylagos konszenzus uralkodik a szakirodalomban.

A két világháború közti szerzők zöme – bizonyítandó az itt élő szlávok Ausztria iránti hűségét – mindig kiemelten foglalkozott a szlovénok állítólagos nagyarányú részvételével az „idegen betolakodók” elleni küzdelemben. Ennek folytonos hangsúlyozására elsősorban azért volt szükség, hogy a belgrádi kormány 1920 után is megmaradó és elsősorban a nemzetiségi elvre hivatkozó területi követeléseire hathatós választ tudjanak adni.³¹ A szlovén származású önkéntesek magas száma szociáldemokrata szerzőknél is igen gyakran előkerült. Ők jobbra ezzel kívánták hitelteni a szélsőjobboldalon az 1930-as évek végén megjelenő narratívát, amely az eseményeket a németiség és a szlávosság közötti faji harcként értelmezte.³²

Az etnikai megoszláshoz nagyon hasonlóan a szakirodalomban – politikai irányzattól függetlenül – konszenzus uralkodik arról, hogy a legtöbb önkéntes a délszláv csapatok által megszállt területekről származott. Ők – érvelt a legtöbb szerző –, mivel szűkebb hazájukat is védték, sokkal nagyobb számban léptek be a haderőbe, mint a Karintia északi részéről jövő társaik.³³

³¹ Wutte, 1943. 144.

³² Valentin, 1993. 27.

³³ Wutte, 1943. 130.; Hülggerth, 1935. 158.

GYŐZELEM A NÉMET ÉJSZAKÁBAN? A KATONÁK ANYANYELVÉNEK KÉRDÉSE

A katonák nemzetiségi hovatartozásának meghatározása sajnos a meglévő források alapján nem egyszerű. A belépési lapokon ugyanis kizárólag a jelentkező által beszélt nyelveket tüntették fel, mindenféle utalás nélkül az illető anyanyelvére. Így fordulhatott elő, hogy például a német minden jelentkező esetében szerepel a dokumentumokban. Vizsgálatomban ezért kénytelen vagyok a Volkwehrrben szolgáló szlovénok maximális számából kiindulni és – nyilvánvalóan túlzóan – azt feltételezni, hogy mindenki, aki beszélt szlovénul, egyúttal ehhez a nemzetiséghez is tartozott.³⁴ A 8-as táblázatból kiderül, hogy ezzel a módszerrel az öt különböző alakulatban szolgáló összesen 853 katona 23,3%-át tekinthetjük szláv anyanyelvűnek. Ez a szám valamivel magasabb, mint az 1910-es népszámláláson mért 21,2%-os tartományi részarányuk. A vizsgálat erős felfelé kerekítése miatt azonban valószínű, hogy a ténylegesen szlovén anyanyelvűek részvétele valamivel alacsonyabb lehetett ennél. Azt, hogy a különbség nem lehetett túl nagy, alátámasztja, hogy az 1. Volkwehr-zászlóaljban szolgáló szlovénul beszélők aránya (20,94%) majdnem pontosan megegyezett az egység elődjének számító 4. Landwehr gyalogezred 1914-es 21%-os értékével.³⁵ „Faji harcról” tehát semmiképp sem lehet beszélni, mint ahogy nagyarányú szláv lelkesedésről sem. A szlovén katonák nagyjából a tartományi átlaguknak megfelelően vették ki a részüket a harcokból.

8. Ábra

Volkwehr alakulatok anyanyelv szerinti megoszlása				
	Összesen		1. zászlóalj	
Beszélt nyelv	Katonák száma	%	Katonák száma	%
Csak német	638	74,8	241	75,3
Szlovén	199	23,3	67	20,9
Egyéb	16	1,9	12	3,8
Összesítés	853	100,0	320	100,0

³⁴ Az 1910-es népszámlálás is az anyanyelvet és nem a nemzetiséget rögzítette, így az összehasonlítás alapja azonos.

³⁵ Az alakulatot a háború alatt nevezték át 1. Gebirgenschützen-Regimentre. lásd <http://austro-hungarian-army.co.uk/nationality3.htm> (letöltve: 2015. december 1.)

HARC A „SZÚKEBB HAZÁÉRT”

A veszélyeztetett területekről menekültekkel kapcsolatban az egyszerűség kedvéért ismét a két legnagyobb létszámú, az 1. és 10. Volkswehr-zászlóalj személyi állományát vizsgáltam meg. Az elemzés során a katonák „állandó tartózkodási helyét” vettem alapul, és ezt hasonlítottam össze az 1910-ben a tartományban élő felnőtt férfi lakosok számával. A vizsgálat során a tizenhat karintiai bírósági körzetet – amelyek Ausztriában a települések feletti legkisebb közigazgatási egységnek számítottak – három nagy csoportba soroltam. A „veszélyeztetett/megszállt” kategóriába azok kerültek, amelyeket 1918 novembere és januárja között hosszabb vagy rövidebb időre megszálltak a délszláv csapatok. „Biztonságosnak” azokat az északabbra fekvő körzeteket minősítettem, amelyeket érintetlenül hagytak az összecsapások. Klagenfurtot, mint tartományi fővárost – amelyet 1918 decemberében egyszer rövid időre megközelítettek a délszláv katonák – külön csoportba soroltam.

Az adatokból jól látszik, hogy az 1. zászlóalj esetében a veszélyeztetett területekről származó katonák az állomány 38%-át tették ki, míg csupán a csapatok egynegyede érkezett biztonságos területekről (9. ábra). Ez a 13%-os különbség azonban rögtön csak 4-re csökken, ha a két terület lakossága közötti eleve adott 9%-os eltérést is figyelembe vesszük. A wolfsbergi 10. zászlóalj esetében tapasztalható 10%-os differencia pedig szinte pontosan megegyezik az 1910-es értékkel.

9. ábra

A Volkswehr katonák és a karintiai férfinépesség százalékos megoszlása származás szerint			
	1. zászlóalj	10. zászlóalj	Férfi népesség (1910) ³⁶
Klagenfurt	36,3%	4,8%	6,1%
Megszállt/veszélyeztetett terület	38,2%	52,7%	51,4%
Biztonságos terület	25,4%	42,4%	42,4%

Mi lehetett akkor mégis az oka, hogy a legtöbb visszaemlékező a megszállt településekről menekülők jelentős részvételéről írt? Egyfelől, ha arányaiban nem is, de abszolút számokban valóban a sűrűbben lakott déli területekről érkeztek a legtöbben. Másfelől regionális szinten már gyakran igen komoly eltéréseket tapasztalhatunk.

³⁶ *Die Ergebnisse...*, i. m. 1. köt. 1. füz. *Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung. Mit 6 Kartogrammen.* Wien, Karl Gerold's Sohn, 1910. Tabelle I. 8.

Ha például a wolfsbergi kerület három bírósági körzetére tekintünk, akkor jól látszik, hogy Sankt Leonhardtól délre haladva jelentősen nő a belépők aránya. A legdélebbi és így a harcoknak leginkább kitett Sankt Paul környékén egyenesen hétszeres túljelentkezésről beszélhetünk (10/a. ábra). Ezzel szemben például a Wolfsbergtől és Klagenfurttól nagyjából azonos távolságra lévő (körülbelül 30 km) Völkermarkt körzetében már nagyon eltérő adatokat találunk. Az innen származók az 1-es zászlóaljban valamivel elmaradtak, a 10-esben pedig az 50%-át sem érték el tartományi számarányuknak (10/b. ábra).

10/a. ábra.

Katonák megoszlása származás szerint (Wolfsbergi Körzet)			
Bírósági körzet	10. zászlóalj	A férfinépeség aránya ³⁷	Különbség
Sankt Leonhard	10%	3%	300%
Wolfsberg	26%	6%	433%
Sankt Paul	21%	3%	700%
Összesen	47%	12%	392%

10/b. ábra

Katonák megoszlása származás szerint (Völkermarkti Körzet)			
Bírósági körzet	1. zászlóalj	10. zászlóalj	A férfinépeség aránya ³⁸
Bleiburg	5%	5%	5%
Eberndorf	0%	0%	2%
Eisenkappel	4%	0%	1%
Völkermarkt	3%	1%	4%
Összesen	12%	6%	12%

ÖSSZEFOGLALÁS

Ahogy a fenti fejezetekből kiderült, a bécsi levéltárban található személyi lapok feldolgozása több ponton is módosította az 1918–1919-es karintiai Abwehrkampfban résztvevő osztrák csapatokról eddig kialakult képet.

A szakirodalom téziseihez képest a legnagyobb eltérést a katonák belépési idejével kapcsolatban találjuk. Az adatokból egyértelműen kiderül, hogy az önkéntesek

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

jelentős része – majdnem 40%-a – a visszaemlékezésekben „háborús kimerültség” időszakaként számon tartott novemberi hónapban lépett be a Volkwehrré. A betörő délszláv csapatokkal szemben 1918 végén kezdődő „népfelkeléssel” kapcsolatban is jóval árnyaltabb kép rajzolódik ki.

Ugyan kétségtelenül igaz, hogy december végén és január elején jelentősen megnőtt a csatlakozók száma, ez azonban, úgy tűnik, nem egyes konkrét katonai vagy politikai döntések következtében történt, és egyáltalán nem volt minden alakulatra jellemző. Az önkéntesek többsége a tartomány nyugati feléből származott és az újonnan felállított zászlóaljakat gyarapította.

Az adatok a háborús fiatalságról eddig kirajzolódó képünket szintén komolyan módosítják. Kétségtelenül számos katona került ki a 20 évnél fiatalabb korosztályokból, de ezeknek az évfolyamoknak a részvétele így is jelentősen elmaradt a tartományi számarányuktól.

Hasonló következtetésre juthatunk a Volkwehr alakulatok etnikai összetételével kapcsolatban. A szlovénul beszélő katonák száma ugyan valóban viszonylag magas volt, de az egységeken belüli arányuk így is az 1910-es népszámlálás 21%-os értéke körül alakult.

Némileg bonyolultabb a helyzet a katonák származásával kapcsolatban. Az a tétel, miszerint döntő többségében az idegen betolakodók ellen szűkebb hazájukat védő dél-karintiai lakosok csatlakoztak a Volkwehrré, csak erős megkötésekkel támasztható alá. A zászlóaljak tagjainak jelentős része valóban erről a területről érkező menekült lehetett, azonban – ellentétben a szakirodalom állításaival – ők közel sem alkották az állomány elsöprő többségét. Az északi-déli különbség elsősorban az egyes alakulatok állomáshelyeinek környékén érvényesült, de tartományi szinten már közel sem lehetett olyan szignifikánsnak nevezni.

A legérdekesebb és legellentmondásosabb eredményekre a Volkwehr zászlóaljak társadalmi összetétele kapcsán juthatunk. Az adatokból egyértelműen kiderült, hogy az egyes zászlóaljak állományának döntő többségét valóban frontkatonák alkották, akik között a munkás származásúak jelentősen felülreprezentáltak voltak.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy minek köszönhetőek ezek az eltérések az adatok és a szakirodalom állításai között. A kérdésre a választ a történészek által felhasznált források jellegében találhatjuk meg. A legtöbb eddigi munka ugyanis a katonai mozgósítás kérdéseiben az események fő-, illetve mellékszereplőinek visszaemlékezéseire támaszkodott. A szerzők általában valós – statisztikákkal is alátámasztható jelenségekre – reflektáltak, azonban ezeket egy sajátos narratíva keretei között mesélték el.

Ezek a művek a katonai vereség és az abból való „feltámadás” elbeszélésének klasszikus európai hagyományát követték. Eszerint az elbukott birodalom összeomlása

után csak a haza legjobb erőinek a fellépése tudja felébreszteni bénultságából a népet, és képes lemosni a nemzet becsületén esett csorbát. Így gondolkodtak magukról a Harmadik Francia Köztársaság alapító atyái, de például az 1918-ban aktív német Freikorps vezetői is.³⁹ A karintiai védelmi harcok esetében is ennek az elbeszélési modellnek egy sajátos változatát találjuk, amikor a novemberi „háborús kimerültségről” és a decemberi nagy lelkesedéstről olvasunk. Nem véletlen, hogy az ebbe a keretbe nem illeszkedő január–februári, ismételt passzivitás esetében van a legkisebb különbség a kvantitatív források eredményei és a visszaemlékezésekben leírtak között.

Mivel az Abwehrkampf minden szerzőnél dicső szabadságharcként jelent meg, nem csoda, hogy az összes politikai irányzat igyekezett minél jobban hangsúlyozni a saját vezető szerepét. Míg a szélsőjobboldali és erősen militarista szerzők a háborús fiatalság és a frontharcosok, addig a baloldaliak a munkásság nagyarányú részvételét emelték ki. Mint a forrásokból látjuk, tulajdonképpen mindkét félnek igaza volt.

A nagy történelmi vereségeket követő feltámadás az európai narratív hagyományban nemcsak a haza becsületén esett csorbát volt hivatott kiköszörölni, hanem egyúttal a nemzeti egység újjászületését is szimbolizálnia kellett. Pontosán ezért kapott a leírások döntő többségénél – kivéve természetesen a nemzetet faji alapon értelmező munkáknál – központi szerepet a szlovén nemzetiségű katonák nagyarányú részvétele a harcokban. Szintén hasonló okokból lehetett könnyen beilleszteni az elbeszélésekbe az idegen betolakodók ellen szűkebb hazájukat védő déli menekülteket is.

Azok az elemek pedig, amelyek a hagyományos narratívát valamilyen formában zavarták volna – például a Habsburg haderő és a Volkswehr közötti jelentős intézményi és személyi folytonosság –, zömében egyszerűen kimaradtak a visszaemlékezésekből, így nem kaptak helyet a szakirodalom magyarázataiban sem.

³⁹ Schivelbusch, Wolfgang: *Die Kultur der Niederlage: Der amerikanische Süden 1865 / Frankreich 1871 / Deutschland 1918*. 2. kiadás. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 2007. 19–20. Ennek egy sajátos völkisch változatát lásd: Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, UMK, 2010. 73.

TAMÁS RÉVÉSZ:

THE SOCIAL BACKGROUND OF THE CARINTHIAN VOLKSWEHR IN 1918–1919

The mobilization of troops and the reasons why men choose to join a volunteer fighting force *en masse* have intrigued various social scientists for a long time. In the past few years, military historians have increasingly turned their attention toward the Eastern- and Central-European border conflicts of 1918-1919. The most recent historiography examining the topic has tried to counter the earlier nation-centric arguments by revising the mainly ideological explanations found in the literature. This work attempts to do the same, and shall focus on one of the most significant of these border wars: the Carinthian *Abwehrkampf* that lasted from December 1918 to June 1919 and was of particular importance for the German far-right movement. With the help of a database – the files of which are located at the *Archiv der Republik* in Vienna – consisting of more than one thousand enrollment forms from that time period, my work reviews the Austrian literature for the most important observations related to troop mobilization during the first half of the war.

The first chapter puts the recruitment of the army under the microscope. The review of the data significantly weakens the explanatory power of such terms as “war fatigue” (November 1918) and “great enthusiasm” (December 1918). During the course of the research, it became obviously clear that some 40% of the volunteers had joined the *Volkswehr* in the earlier period. Also, the great enthusiasm that characterized December is without question borne out, but by no means was it uniform across all regions.

The second chapter of the work lists the most significant observations related to the Carinthian *Volkswehr* soldiers’ ethnic origins. The review first ascertains that the high rate of participation among “war youth” and soldiers whose mother tongue was Slovenian was much less substantial than the literature had generally claimed. Moreover, only with major qualifications could it be alleged that a decisive majority of southern Carinthian residents joined the *Volkswehr* to defend their subsection of the homeland against the invaders. A significant part of the troops did indeed come from these territories; however, the north-south difference was primarily felt in the direct surroundings of the various units’ bases. At the provincial level, it could not be considered as significant. Interestingly, reviewing the soldiers’ civilian occupations

confirmed two beliefs that had earlier been considered as contradictory. Once again the data make it clear that the vast majority of the various battalions – as far-right authors claimed – had consisted of soldiers who had fought on the frontlines at one time. Among their ranks, however, the working class was indeed overrepresented – bearing out the contentions of left-wing historians.

The differences between what the Austrian literature claims and what the statistics bear out can be traced back to the nature of the sources, namely that the majority of them are built mostly upon the worldviews and party affiliations of various contemporary recollections. Thus phenomena are presented within a particular narrative, which corresponds to an author's given worldview and party affiliation. In classical European tradition, the narrative of defeat and "resurrection" prevails, according to which only the emergence of an elite group can awaken the people from their stupor and save the nation's honor. Thus it is that the authors emphasize the fatigue / enthusiasm duality and elevate the participation of the social group that (for whatever reason) is important to them, while those elements that would upset the narrative – for example, the institutional and personal continuity between the Habsburg forces and the *Volkswehr* – go missing for the most part from the recollections, and so they also go missing from the previous explanations.

TAMÁS RÉVÉSZ:

VOLKSWEHR ODER WEHR DES VOLKES? DER GESELLSCHAFTLICHE HINTERGRUND DER KÄRTNER VOLKSWEHR-EINHEITEN 1918–1919

Die Frage der militärischen Mobilmachung und die Gründe, weswegen sich die Menschen massenhaft entscheiden, einer bewaffneten Einheit beizutreten, beschäftigt schon sehr lange die Vertreter der verschiedenen Human- und Sozialwissenschaften. Die Aufmerksamkeit der Militärgeschichtler wandte sich in den vergangenen Jahren immer mehr den ost- und mitteleuropäischen Grenzkonflikten in den Jahren 1918–1919 zu. Die jüngste Schule der Geschichtswissenschaftler, die sich mit dem Thema auseinandersetzen, ist darum bemüht, sich dem früheren nationalzentrischen Herangehen zu widersetzen und die in der Fachliteratur bisher vorherrschenden, zumeist ideologischen Erklärungen zu überprüfen. Der Beitrag schließt sich dieser Tendenz an und befasst sich mit einem der bedeutendsten Grenzkonflikte dieser Art, dem zwischen Dezember 1918 und Juni 1919 verlaufenen Kärntner Abwehrkampf, der für die deutsche extremrechte Seite von herausragender Bedeutung war. Diese Arbeit untersucht anhand einer Datenbank, die aus Daten von über 1000 im Archiv der Republik befindlichen zeitgenössischen Personalblätter entstand, die im Zusammenhang mit der militärischen Mobilmachung in der ersten Hälfte des Krieges in der österreichischen Fachliteratur vorkommenden wichtigsten Behauptungen.

Das erste Kapitel nimmt den Prozess der Aufstellung der Armee unter die Lupe. Die Analyse der Daten nuanciert deutlich den Mythos von „Kriegsmüdigkeit“ im November 1918 wie auch den von der „Kriegsbegeisterung“ im Dezember. Im Laufe der Forschung stellte sich eindeutig heraus, dass fast 40% der Freiwilligen während des ersten Zeitraumes in die Volkswehr eintraten. Der große Aufschwung im Dezember erscheint zwar zweifelsohne erwiesen, er war jedoch bei weitem nicht in jeder Region gleichermaßen typisch.

Im zweiten Kapitel werden die wichtigsten Feststellungen in Bezug auf die Abstammung der Soldaten der Kärntner Volkswehr behandelt. Die Untersuchung stellt zunächst fest, dass die massive Beteiligung der „Kriegsjugend“ und der Soldaten mit slowenischer Muttersprache bei weitem nicht so bedeutsam war, wie in der Fachliteratur bisher allgemein angenommen. Ebenfalls nur mit starken Vorbehalten

lässt sich die These untermauern, wonach die Einwohner in Südkärnten, die ihre engere Heimat gegen fremde Eindringlinge verteidigten, sich in entscheidender Mehrheit der Volkswehr anschlossen. Ein Großteil des Personalbestandes kam in der Tat aus diesen Gebieten, der Unterschied Nord-Süd kam aber in erster Linie in der Umgebung der Garnisonsorte der einzelnen Einheiten zur Geltung, auf der Ebene der Bundesländer kann er nicht wirklich signifikant genannt werden. Die Analyse der Zivilberufe der Soldaten bestätigte interessanterweise gleich zwei Behauptungen, die nach der früheren Auffassung einander widersprechen. Aus den Angaben ging nämlich eindeutig hervor, dass einstige Frontsoldaten die entscheidende Mehrheit des Bestandes der einzelnen Bataillone bildeten. Unter ihnen waren allerdings – entsprechend den Behauptungen linker Historiker – die mit Arbeiterherkunft bedeutend überrepräsentiert.

Die Abweichungen zwischen den Feststellungen der Fachliteratur und den statistischen Angaben sind in erster Linie auf den Charakter der verwendeten Quellen zurückzuführen. Ihre Mehrheit baute nämlich zumeist auf die Erinnerungen von Zeitgenossen mit unterschiedlicher Weltanschauung und Parteizugehörigkeit. Die Autoren zeigten die von ihnen erfahrenen Erscheinungen in einem spezifischen narrativen Rahmen auf; sie folgten der klassischen europäischen Tradition der Erzählung von Niederlage und „Auferstehung“. Demnach könne nach dem Zusammenbruch des gefallenen Reiches nur das Auftreten der besten Kräfte des Vaterlandes das Volk aus seiner Lähmung erwecken und imstande sein, den an der Ehre der Nation erlittenen Schaden wiedergutzumachen. Diesem Fakt sind die Betonung des Paares von Kriegsmüdigkeit – Begeisterung sowie der Umstand zu verdanken, dass die einzelnen Autoren stets die Beteiligung der für sie aus irgendeinem Grund wichtigen gesellschaftlichen Gruppe hervorhoben. Jene Elemente hingegen, die die traditionelle Erzählweise in irgendeiner Form gestört hätten – z.B. die beachtliche institutionelle und personelle Kontinuität zwischen den Streitkräften der Habsburger und der Volkswehr – größtenteils einfach in den Memoiren nicht enthalten waren und so auch in den bisherigen Erläuterungen der Fachliteratur keinen Platz fanden.